

Р. Р. Рісна,
аспірант, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», м. Львів

ЦІЛЬОВІ ПРІОРИТЕТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ ТРУДОВОЇ РЕЕМИГРАЦІЇ

R. R. Risna,
postgraduate,
State institution «Institute of Regional Research named after M.I. Dolishnyi of the NAS of Ukraine», Lviv

THE TARGETED PRIORITIES OF THE LABOR REEMIGRATION PROGRAMS

У статті висвітлено програмно-цільовий підхід регулювання рееміграційних процесів. За масштабами охоплення виокремлено тотальний та селективний зріз. Запропоновано цільові групи потенційних реемігрантів з врахуванням особливостей соціально-економічного розвитку Львівської області. Наведено способи ефектизації залучення міграційного капіталу в економіку регіону та механізми стимулювання рееміграції осіб з підприємницьким потенціалом. Проаналізовано можливі ризикові ефекти, негативні вторинні наслідки, тобто так звані ефекти рикошету реалізації регіональних програм трудової рееміграції.

The article examines a target-oriented approach to the regulation of reemigration processes. Total and selective approach to potential reemigrations is presented. The peculiarities of the migration activity of the population of Lviv region are proposed. The ways to attract migration capital into the economy of the region and mechanisms to stimulate reemigration people with entrepreneurial potential are marked in the paper. The possible negative secondary effects, so-called rebound effects the implementation of regional programs of labor reemigration are investigated.

Ключові слова: міграційна активність, трудова рееміграція, державне стимулювання рееміграції, цільове програмування, ефект рикошету.

Keywords: migration activity, labour reemigration, state stimulation reemigration, targeted program, rebound effect.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Україна належить до держав з надзвичайно високим рівнем міграційної активності населення. За оцінками ООН і Світового банку, вона входить до десятки країн світу як з позиції донорства робочої сили, так і за обсягами грошових переказів. Відтак міграційні процеси слід розглядати не лише в ризиковому аспекті, адже за умов належного державного регулювання вони можуть нести значні вигоди як на рівні окремої особистості, так і для регіону-соціуму.

Міграційна активність населення має свою регіональну специфіку, що актуалізує розвиток регіональних систем трудової рееміграції. Це дасть змогу забезпечити циркуляцію міграцій різних сегментних груп населення, зокрема осіб працездатного віку, з можливістю подальшого використання і розвитку набутого міграційного капіталу в регіоні походження. Реальність втілення цього концепту в життя ускладнюється численними проблемами конкурентної програтності регіональних економічних, освітніх, соціотрудових систем України більш розвиненим системним утворенням сусідніх держав. У такій ситуації слід шукати альтернативні шляхи регулювання трудореєміграційних процесів, апелюючи до інституціональних (нематеріальних) передумов та орієнтуючи ціль повернення на перспективи самозайнятості і бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам дослідження міграційних процесів присвячені праці зарубіжних та вітчизняних вчених: С. Вертовец, С. Каслз, Д. Массей, У. Петерсон, Ж. Зайончковська, В. Мукомель, Л. Рибаківський, Т. Юдіна, С. Вовканич, Е. Лібанова, О. Малиновська, О. Позняк, І. Прибиткова, О. Пуригіна, У. Садова, О. П'ятковська, А. Смалійчук, А. Гайдучкий, Ю. Гуменюк та ін.

Зважаючи на багатогранність, складність та динаміку міграційних процесів, рееміграційна тематика є недостатньо вивченою та потребує подальших досліджень в регіональному аспекті.

Мета статті – теоретико-методологічне обґрунтування пріоритетів регулювання трудової рееміграції як фактора соціально-економічного розвитку регіонів України; визначення пріоритетних груп стимулювання трудової рееміграції для Львівської області.

Виклад основного матеріалу. Трудова міграція може здійснювати значний позитивний вплив на соціально-економічний розвиток регіону за умови її регульованості. З цієї позиції варто розглядати рееміграцію як один з важливих напрямів додання ризиковості міграційних процесів. Її можливість не нівелює практики довготермінової і пожиттєвої еміграції, однак зберігає пасивні та, що дуже важливо, активні рееміграційні форми для тих осіб, які прагнуть повернутись на батьківщину й активно з нею комунікувати впродовж часу перебування у статусі мігранта. Тому виокремлення та реалізація програм регулювання трудової рееміграції повинні входити в фокус пріоритетів державної політики – як соціальної, так і економічної. Як і національна доктрина рееміграції повинна мати свою специфіку в глобальному масштабі, так і для кожного регіону слід формувати власну систему рееміграції, в тому числі трудової, відмінну на макросоціальному тлі.

Розглянемо програмні цілі регулювання трудової рееміграції як рушія соціально-економічного розвитку на прикладі Львівської області. Даний регіон характеризується високим рівнем просторової мобільності населення. Також, виходячи з мети нашого дослідження, слід підкреслити інші особливості Львівщини, зокрема, прикордонний статус області, віддаленість від території збройного конфлікту, домінування проукраїнської та проєвропейської ідеології, високу частку сільського населення, стрімкий розвиток сфери інформаційних технологій у м.Львові.

Програмно-цільовий підхід регулювання процесів трудової рееміграції в регіоні має орієнтуватись на два основних напрями:

- 1) регулювання пасивної трудової рееміграції – за тотальним підходом;
- 2) регулювання активної трудової рееміграції – за тотальним підходом для циркулюючих (маятникових) переміщень і селективним – для повернення (без ймовірної орієнтації на повторну еміграцію).

Регулюючий вплив на трудову рееміграцію та маятникові міграції з використанням програмно-цільового підходу має передбачати ефективізацію залучення міграційного капіталу в економіку регіону (табл. 1). Це означає трансформацію структури його перерозподілу.

- в фінансово-майновому сенсі – зі споживацьких форм в активні інвестиційні форми;

- в знаннєвому сенсі – з активним особистісним використанням у бізнесі, самозайнятості, працевлаштуванні за наймом чи (та) через систему знаннєвих трансфертів.

Програмно-цільовий підхід передбачає тотальне чи селективне охоплення. Тотальний підхід регулювання трудових реєміграцій при пасивних і маятникових її формах визначений принципами соціальної правової держави з реалізацією захисної функції стосовно своїх громадян. Селективний підхід регулювання активних трудових реєміграційних процесів зумовлений, по-перше, необхідністю збереження можливостей сучасної людини зміни місця праці і проживання та, по-друге, ресурсною неспроможністю і недоцільністю тотального охоплення всіх громадян України, які перебувають у статусі мігранта, зі стимулюванням їх повернення на батьківщину. Така ситуація не лише призведе до значного тиску на регіональні ринки праці та об'єкти соціальної інфраструктури, але й деформує структуру доходів домогосподарств, спричинить закритість суспільства.

Таблиця 1.

Цільові пріоритети реалізації програм трудової реєміграції для Львівської області*

Пасивна трудова реєміграція	Активна трудова реєміграція	
	Маятникові міграції	Повернення
<i>Концептуальна мета: ефективізація залучення міграційного капіталу в економіку регіону</i>		
<i>Стратегічна мета</i>		
Збереження соцістальних зв'язків	Протидія втратам міграційного потенціалу	Створення умов адаптації та інтеграції до соціально-економічних умов з оптимальним залученням міграційного капіталу і подальшим розвитком потенціалу реємігранта
<i>Стратегічні цілі</i>		
Розвиток осередків діаспори з важелями впливу (лобіювання інтересів на міжнародному рівні)	Розвиток міграційних мереж та якості їх інфраструктури Протидія нелегальним міграціям	Сприяння працевлаштуванню, бізнесу, самозайнятості, підвищення чи перекваліфікації Сприяння адаптації членів сім'ї реємігранта
Створення умов для залучення міграційного капіталу в активних формах (інвестиції, цінні папери, знаннєві трансферти і т.д.)		
Легалізація пасивних форм використання міграційного капіталу (грошові перекази і депозити, купівля нерухомості, оплата послуг, у т.ч. будівельних, освітніх тощо)		
<i>Масштаби охоплення</i>		
Тотальний підхід		Селективний підхід
<i>Цільові групи</i>		
Особи, що володіють визначеним міграційним потенціалом, капіталізують його чи, за несприятливих умов, втрачають його якість Представники діаспори Асимільовані нащадки представників діаспори	Особи з високим освітньо-кваліфікаційним рівнем, як правило, науковим ступенем Робітничі кадри Низькокваліфіковані робочі	Особи з високим інтелектуальним потенціалом Особи, зайняті в знаннємістких сферах Особи, що деінтелектуалізуються Особи, що навчаються за кордоном (вища освіта) Особи з підприємницьким потенціалом Особи передпенсійного і пенсійного віку
<i>Основні способи ефективізації</i>		<i>Основні способи стимулювання</i>
Пільгове кредитування і оподаткування бізнесу, інвестованого мігрантами, що ведеться членами його ближчого соціального оточення Сприяння купівлі цінних паперів за зниженими цінами Випуск облігацій для мігрантів та діаспори під низькі відсотки Спеціальні депозитні програми на батьківщині та в банківських установах країни перебування Стимулювання відкриття філій українських банків за кордоном і переказ через їх мережу міграційних коштів з дуже низькою комісією Угоди про тимчасовий експорт робочої сили		Цільове працевлаштування в знаннємістких сферах з використанням практики «синіх» карт Залучення в систему знаннєвих трансфертів Пільгове кредитування і оподаткування бізнесу, інвестованого мігрантами після повернення, введеного самостійно та за участі членів ближчого соціального оточення Компенсація трансакційних витрат міждержавного (міжконтинентального) переїзду Розвиток транскордонних бізнес-інкубаторів, кластерів з залученням реємігрантів та їх капіталу Реінтеграція в регіоні походження, спеціальні програми купівлі житла, нерухомості під бізнес-цілі Забезпечення мобільності пенсій

* Розроблено автором

При селективному програмно-цільовому програмуванні особливу увагу слід звернути на осіб з високим інтелектуальним потенціалом. Для даної сегментної групи вкрай важливо реалізувати програмні документи повернення, що за належних умов спричинить соціально-економічний розвиток регіону. Для України та її регіонів втрата інтелектуального потенціалу внаслідок міграції є одним з основних викликів удосконалення міграційної політики. Необхідність стимулювання реєміграції фахівців знаннємістких сфер зумовлена загальними прогресивними тенденціями: у постіндустріальному (постекономічному) суспільстві відбувається перехід від товарної до сервісної економіки; провідна роль належить наданню послуг та інформації; у такому суспільстві формується новий соціальний клас – інтелектуальна еліта і технократи, які координують матеріальне виробництво та процес створення високих технологій [1, с. 43]. При визначенні пріоритетів стимулювання трудової реєміграції фахівців знаннємістких сфер мова йде про такі види економічної діяльності, як енергетика, медицина, біотехнології, електротехніка, радіотехніка, електроніка, оптоволоконна техніка, інформаційні технології, робототехніка [2, с. 70]. У Стратегії розвитку області до 2020 року стратегічним баченням Львівщини є її розгляд як регіону високотехнологічної промисловості [3, с. 44]. Особливо перспективною є сфера ІТ, підтвердженням чому – рейтинг «Uprwork» (колишня «oDesk» як компанії попиту і пропозиції фахівців дистанційної зайнятості), в якому місто Львів займає 4 позицію в Україні за кількістю відпрацьованих годин фрілансерів та їх доходів [4]. Міграційні втрати таких фахівців мають свою специфіку, адже для них більшою мірою характерна віртуальна мобільність. І якщо такі особи все ж емігрують, це є свідченням обмежених можливостей їх розвитку не лише в професійному, але й особистісному плані. Статистичні дані промовисто свідчать, що в Україні щорічний відтік за кордон фахівців у сфері комп'ютерних технологій становить від 2,5 до 6 тис. осіб, а матеріальні втрати держави від цього щороку складають від 27,5 до 90 млн. грн; за оцінками Європейської бізнес-асоціації, з урахуванням перспектив переходу України на новітні технології у промисловості та бізнесі, потреба України в ІТ-спеціалістах у 2015 році досягне 168,5 тис., з них 106 тис. в ІТ-експорті, 62,5 тис. – на внутрішньому ринку; отже, брак спеціалістів на найближчі 5 років може сягнути понад 50 тис. осіб [5, с. 77-78].

Переслідуючи ціль збереження цілісності соціуму та неприпустимості втрати міграційного капіталу, в коло програмних пріоритетів регулювання трудової

реєміграції для Львівської області включено осіб, які деінтелектуалізуються. Насправді це дуже серйозна проблема. Жодна соціальна правова держава не повинна ігнорувати вимушеність своїх громадян працювати за кордоном в умовах, що не лише не відповідають їх професійно-кваліфікаційному рівню, здобутому на батьківщині (в тому числі за рахунок бюджетного фінансування), але й понижують його. Як показали результати експертного опитування відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 50,7% респондентів мають вищий рівень освіти, аніж виконувана ними робота, і вважають, що заслуговують на кращу працю. Повернення осіб, що деінтелектуалізуються, можна ініціювати через пропозицію спеціальних проєктів зайнятості і бізнесу в сільській місцевості, а також високотехнологічних сферах.

Через стрімко зростаючі міграційні орієнтири, зокрема освітні еміграційні настрої, для Львівської області особливу ризикову групу становить молодь. Тому в пріоритетах – регулювання реєміграції осіб, які навчалися за кордоном. Мова йде про забезпечення їх першим робочим місцем в Україні після навчання за кордоном. Реалізація даної цілі ускладнена відсутністю загальнодержавної програми подолання молодіжного безробіття та орієнтирами молоді на працевлаштування в іншій країні. Однак первинна цільова підтримка таких осіб через результуючі форми (бізнес, самозайнятість, зайнятість у знаннємістких сферах), враховуючи якість людського капіталу, може мати суттєве значення для соціально-економічного розвитку області.

Особи, котрі навчалися за кордоном, часто доповнюють групу осіб з підприємницьким потенціалом. Якщо трудові мігранти декларують свою готовність ведення бізнесу в країні (регіоні) походження і володіють для цього певним міграційним капіталом, держава зобов'язана запропонувати механізм реалізації таких установок. Для цього слід обрати декілька пріоритетних інструментів, найбільш оптимальних у затратному плані та з достатнім каталізуючим ефектом для подальшого розвитку. Виходячи зі стратегічних пріоритетів розвитку Львівщини, це має бути бізнес, самозайнятість у сільській місцевості.

Стимулювання реєміграції осіб з підприємницьким потенціалом можна також здійснювати з використанням інструментарію міграційних облігацій, що дозволить трансформувати використання міграційного капіталу в більш продуктивній площині. Очевидно, в сьогоденнішніх реаліях стимулювання реєміграції є доволі складним, проте надважливим завданням. На фоні можливих міграційних втрат осіб з підприємницьким потенціалом в умовах активної політики інших держав, Львівщина має пропонувати свої сприятливі умови для реєміграції осіб, котрі готові займатись бізнесом, однак потребують цільової підтримки і заохочення (рис. 1).

Рис. 1. Механізм стимулювання реєміграції осіб з підприємницьким потенціалом*

* Розроблено автором

Серед пріоритетних груп стимулювання трудової реєміграції для Львівської області, як і для будь-якого іншого регіону, має залишатись принциповим регулювання повернення осіб передпенсійного і пенсійного віку. Багато трудових мігрантів завдяки механізму мобільності пенсій, що є процесом міждержавних взаємних заліків пенсійних прав трудових мігрантів, реємігрують у регіон походження після довгих років працевлаштування за кордоном. Міграційний капітал таких осіб теж є ефективним до використання. Трудові реємігранти пенсійного віку можуть виявляти інтерес до різних форм працевлаштування на спеціальних умовах, які б, у тому числі, дозволяли розвивати систему міжколоніальних знаннєвих трансфертів. Дана цільова група може залучатись до науково-дослідної, викладацької діяльності, а також реалізації різних бізнес-проєктів та ідей, маючи певний багаж знань і розширений світогляд завдяки тривалому періоду перебування за кордоном у, як правило, значно більш розвинених суспільствах.

Враховуючи поточні умови відсутнього досвіду регулювання трудової реєміграції в регіоні та гострий брак бюджетних коштів, цільові програми мають реалізовуватись для визначених сегментних груп з ретельним моніторингом ефективності їх реалізації. Однак актуальною й необхідною для Львівської області як регіону з дуже високим рівнем просторової мобільності населення має бути реалізація програми інтеграції після повернення. Така програма передбачатиме комплекс заходів, серед яких фігурують не лише пріоритети підприємництва, продуктивної зайнятості, але й соціальні аспекти. Мова йде про спеціальні умови навчання – як для самих реємігрантів, так і для їхніх дітей після повернення, доступу до інших послуг об'єктів соціальної інфраструктури.

Як узагальнення переваг застосування програмно-цільового підходу з метою регулювання процесів трудової реєміграції в регіоні, слід звернути увагу на можливі ризикові ефекти. З одного боку, програмно-цільове регулювання потребує модерних підходів. Проте, з іншого боку, як пише В. Мортіков, нововведення в нормативно-правовому призводять до «виграшів» і «програшів»: а) у доходах (основній і додатковій заробітній платі; прибутку; дивідендах акціонерів; соціальних виплатах); б) у зайнятості, кількості та якості робочих місць; в) у людському капіталі; г) у стабільності робочих місць і доходів; д) у податковому навантаженні, яке несуть платники податків [6, с. 99]. Так само і щодо реєміграційних процесів, законодавчі нововведення можуть призвести до неоднозначних наслідків, які проявляються в так званому ефекті рикшету. Л. Мельник під ефектом рикшету розглядає вторинні наслідки дії механізмів негативного зворотного зв'язку, внаслідок чого досягаються результати, зворотні цілям, заради яких були використані зазначені механізми; вчений зазначає, що часто негативні вторинні наслідки ефекту рикшету перевищують позитивні первинні наслідки, досягнення яких було метою вжитих заходів (механізмів негативного зворотного зв'язку) [7].

У табл. 2 розглянемо основні ризикові наслідки реалізації цільових програм трудової реєміграції з позиції можливості ефекту рикшету. Вкрай важливо, щоб програмно-цільове регулювання враховувало такі ймовірності, коригуючи заходи на різних етапах реалізації програм.

Таблиця 2.

Ймовірні види ефектів рикшету реалізації регіональних програм трудової реєміграції*

№ з/п	Програмний захід	Первинна реакція	Ефект рикшету	
			Ймовірна наслідкова реакція прямого характеру	Ймовірна наслідкова реакція непрямого характеру

1	Комплексне стимулювання активної трудової рееміграції в регіон	Активізація трудореіміграційних процесів з цільовим залученням міграційного капіталу	Зменшення грошових переказів мігрантів після їх повернення з-за кордону, що наразі є потужним пасивним ресурсом національної економіки	Стагнація ринкових процесів у сферах нерухомості, освітніх послуг та інших популярних сферах використання коштів мігрантів
2	Пільгове оподаткування і кредитування суб'єктів бізнесу, які залучають міграційні кошти (у формі прямих інвестицій, володіння акціонерним капіталом і т.д.)	Зростання бізнес-активності та ефективізація використання міграційного капіталу через інвестиційно-фондову діяльність	Посилення умов недобросовісної конкуренції у бізнес-середовищі, в тому числі з можливим формуванням нелегальних схем залучення міграційних коштів задля одержання права на пільгове оподаткування і кредитування	Кон'юнктурні дисбаланси з активізацією бізнес-діяльності в найбільш рентабельних сферах
3	Випуск міграційних облігацій	Ефективізація використання міграційного капіталу і розвиток вітчизняного фондового ринку	Низька вартісна оцінка міграційних облігацій в умовах низького рівня довіри мігрантів до владних ініціатив	Кон'юнктурні дисбаланси фондового ринку України з неготовністю впровадження модерних інструментів і процедур
4	Цільове працевлаштування в знаннємістких сферах з використанням практики «синіх» карт	Залучення фахівців у сфери, в яких спостерігається дефіцит фахівців в умовах працenaдлишковості ринку праці	Демотивація розвитку фахівців відповідної кваліфікації, що перебувають у статусі трудового реемігранта	Підвищення професійної мобільності окремих груп з ймовірними безповоротними втратами їх потенціалу
5	Розвиток транскордонних бізнес-інкубаторів, кластерів із залученням реемігрантів та їх капіталу	Розвиток прикордонної інфраструктури з ефективним використанням міграційного капіталу	«Перетягування» краших фахівців у більш розвинені економічні системи	Активізація маятникових міграцій з ризиком їх трансформації у більш довгострокові міграційні форми
6	Гарантування першого робочого місяця особам, які навчались за кордоном	Протидія безповоротним міграційним втратам молоді як рушія прогресивних змін, носіїв найвищого інтелектуального потенціалу	Вища мотивація навчання за кордоном з можливістю подальшого гарантованого працевлаштування після повернення	Деформації регіональних освітніх систем з гіршими конкурентними позиціями проти зарубіжних

* Розроблено автором

Висновки. Отже, регіони України, перебуваючи в умовах високого рівня просторової мобільності та збереження міграційних установок населення, змушені вдосконалювати міграційну політику з використанням програмно-цільового підходу. Такий підхід має передбачати як концептуальні засади інтеграції мігрантів, так і ефективні форми регулювання активних та пасивних трудових рееміграцій. На даному етапі вкрай важливим є селективний, поетапний підхід реалізації цільових програм регулювання трудової рееміграції в регіонах, у тому числі Львівщині. У силу обмеженості ресурсів і досвіду в даній сфері, слід впроваджувати в життя ідеї стимулювання рееміграції кількох сегментних груп. На наше переконання, актуальними залишається розробка і реалізація цільових програм: забезпечення першим робочим місцем осіб, які навчались за кордоном; інвестиційно-фондової діяльності трудових мігрантів (пасивна рееміграція), підтримки бізнесу і самозайнятості трудових реемігрантів; залучення міграційного капіталу трудових реемігрантів пенсійного і передпенсійного віку (міжпоколінні знаннєві трансферти). Селективна рееміграція є вкрай необхідною для громадян України, які володіють інтелектуальними і фаховими навиками зайнятості в знаннємістких сферах, що є стратегічними локомотивами регіонального розвитку і в поверненні яких комерційний та соціетальний інтерес є особливо високим. Комерційність такого інтересу проявляється у важливості знань та досвіду реемігрантів для розвитку тих сфер господарювання, які нині є рушіями прогресу, а соціетальність – у розумінні суспільства цінності інтелекту і навиків, збереження зв'язку з мігрантами. Одночасно з цільовими програмами трудової рееміграції на рівні регіонів мають діяти комплексні програми інтеграції після повернення мігрантів та членів їх сімей, які б охоплювали комплекс вирішення важливих соціетальних питань та зберігали «зв'язок» з своїми громадянами впродовж періоду їх перебування в інших соціумах.

Література.

1. Сvida I. B. Підвалини сталого розвитку України в умовах глобалізації / I. B. Сvida // Економічний часопис-XXI. – 2014. – № 11-12. – С. 41-44.
2. Антохов А. А. Передумови переходу до технологічно-сингулярного етапу розвитку регіональної економіки / А. А. Антохов // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – № 16. – С. 68-73.
3. Стратегія розвитку Львівської області на період до 2020 року : Проект : Львівська обласна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://loda.gov.ua/upload/users_files/22/upload/STRATEGIYa-2020-04.pdf
4. Статистика oDesk : самые дорогие IT-фрилансеры Украины – из Одессы : Ukrainian IT Awards [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dou.ua/lenta/articles/odesk-stats/>
5. Андрощук Г. О. Міграція інтелектуального капіталу : вплив на економіку та інноваційний розвиток / Г. О. Андрощук, С. А. Давимука // Регіональна економіка. – 2015. – № 2. – С. 65-82
6. Мортіков В. Економічні вигоди та програші внаслідок зміни законодавства / Віталій Мортіков // Економічна теорія. – 2014. – № 2. – С. 98-105.
7. Мельник Л. Г. Теория самоорганизации экономических систем : монография / Л. Г. Мельник. – Сумы : Университетская книга, 2012. – 439 с.

References.

1. Svyda, I. V. (2014), "The foundations of sustainable development of Ukraine in the context of globalization", *Ekonomichnyj chasopys-XXI*, vol. 11-12, pp. 41–44.
2. Antokhov, A.A. (2014), "Preconditions of transition to the technological-singular stage of development of the regional economy", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 16, pp. 68-73.
3. The official site of Lviv Regional State Administration (2011), "Lviv region development strategy 2020", available at: http://loda.gov.ua/upload/users_files/22/upload/STRATEGIYa-2020-04.pdf (Accessed 2016).
4. "Statistics oDesk: most expensive IT-freelancers Ukraine – Odessa: Ukrainian IT Awards, available at: <http://dou.ua/lenta/articles/odesk-stats/>
5. Androschuk, H. O. and Davymuka, S. A. (2015), "Migration of intellectual capital: impact on the economy and innovation development", *Rehional'na ekonomika*, vol. 2, pp. 65-82.
6. Mortikov, V. (2014), "Economic gains and losses as result of introduction and ghanes in laws", *Ekonomichna teoriia*, vol. 2, pp. 98-105
7. Mel'nyk, L. H. (2012), *Teorija samoorganizacii jekonomicheskikh sistem : monografija* [The theory of self-organization of economic systems: monograph],

Universitetskaja kniga, Sumy, Ukraine

Стаття надійшла до редакції 20.07.2016 р.

ТОВ "ДКС Центр"